

liberum arbitrium : quia ut pristinam reciper et formam, ex illa erat reformandum, ex qua fuerat et formatum. Forma autem, sapientia est : conformatio, ut faciat imago in corpore, quod forma facit in orbe. Porro illa attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter (Sap. viii, 1). Attingit a fine usque ad finem, hoc est a summo cœlo usque ad inferiores partes terræ, a maximo angelo usque ad minimum vermiculum. Attingit autem fortiter, non quidem mobili discursione, vel locali diffusionem, vel subjectæ creaturæ tantum officiali administratione : sed substantiali quadam et ubique præsentis fortitudine, qua utique universa potentissime movet, ordinat, administrat. Et hæc omnia nulla sui cogitur facere necessitate. Nec enim aliqua in his laborat difficultate : sed disponit omnia suaviter placida voluntate. Vel certe attingit a fine usque ad finem, hoc est ab ortu creaturæ usque ad finem destinatum a Creatore : sive in quem urget natura, sive quem accelerat causa, sive quem concedit gratia. Attingit fortiter, dum nihil horum evenit, quod non, prout vult, potenti præordinet providentia.

34. Sic ergo et liberum arbitrium suo conetur præesse corpori, ut præest sapientia orbi attingens et ipsum a fine usque ad finem fortiter : imperans scilicet singulis sensibus et artibus tam potenter, quatenus non sinat regnare peccatum in suo mortali corpore, nec membra sua det arma iniquitati, sed exhibeat servire justitiæ. Et ita jam non erit homo servus peccati, cum peccatum non fecerit : a quo utique liberatus jam libertatem recuperare consilii, jam suam incipiet vindicare dignitatem, dum divinæ in se imagini condignam vestierit similitudinem, imo antiquam reparaverit venustatem. Curet autem hæc agere, non minus suaviter quam fortiter, hoc est non ex tristitia aut ex necessitate; quod est initium, non plenitudo sapientiæ : sed prompta et alacri voluntate, quod facit acceptum sacrificium ; quoniam hilarem datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7). Sicque per omnia imitabitur sapientiam, dum et vitii resistet fortiter, et in conscientia requiescet suaviter.

35. Verum cujus ad talia provocamur exemplo, indigemus et auxilio : quo ipsi videlicet per ipsam conformemur, atque in eandem imaginem transformemur a claritate, in claritatem, tanquam a Domini Spiritu (I Cor. ii, 18). Ergo si a Domini Spiritu, jam non a libero arbitrio. Nemo proinde putet ideo dictum liberum arbitrium, quod æqua inter bonum et malum potestate aut facilitate versetur, cum cadere per se quidem potuerit, non autem resurgere, nisi per Domini Spiritum. Alioquin nec Deus, nec angeli sancti, cum ita sint boni, ut non possint esse mali; nec prævaricatores item angeli, cum ita sint mali, ut jam non valeant esse boni; liberi arbitrii

(162) Hæc est libertas potentiæ, sed facultas electiva, ad bonum et malum versatilis : sed cujus exercitium et applicatio ad bonum pendet ex gratia. Cujus quippe conatus ad bonum, et cassi sunt, si a

esse dicentur. Sed et nos illud post resurrectionem amissuri sumus, quando utique inseparabiliter alii bonis, alii malis admisti fuerimus. Cæterum nec Deus caret libero arbitrio, nec diabolus : quoniam quod ille esse non potest malus, non infirma facit necessitas, sed firma in bono voluntas, et voluntaria firmitas : quodque is non valet in bonum respirare, non aliena facit violenta oppressio, sed sua ipsius in malo obstinata voluntas, ac voluntaria obstinatio. Nunc igitur ex eo potius liberum arbitrium dicitur, quod sive in bono, sive in malo, æque liberam facit voluntatem : cum nec bonus quispiam, nec item malus dici debeat, aut esse valeat, nisi volens. Tali jam ratione non incongrue dicitur ad bonum **617** se, et ad malum habere æqualiter : quod utrobique videlicet par sit ei, non quidem in electione facilitas, sed in voluntate libertas (162).

CAPUT XI.

Libero arbitrio nihil derogari per gratiam, neque per tentationem.

36. Hac sane dignitatis, ut dictum est, prærogativa (163) rationalem singulariter creaturam Conditor insignivit, quod quemadmodum ipse sui juris erat, suæque ipsius voluntatis non necessitatis erat quod bonus erat : ita et illa quoque sui quodammodo juris in hac parte existeret, quatenus non nisi sua voluntate, aut mala fieret, et juste damnaretur ; aut bona maneret, et merito salvaretur. Non quod ei propria posset sufficere voluntas ad salutem ; sed quod eam nullatenus sine sua voluntate consequeretur. Nemo quippe salvatur invitus. Nam quod legitur in Evangelio : *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum* (Joan. vi, 44) ; item in alio loco : *Compelle intrare* (Luc. xiv, 23) ; nihil impedit : quia profecto quantoscunque trahere, vel compellere videatur ad salutem benignus Pater, qui omnes vult salvos fieri (I Tim. ii, 4) ; nullum tamen judicat salute dignum, quem ante non probaverit voluntarium. Hoc quippe intendit, cum terret aut percutit, ut faciat voluntarios, non salvet invitos : quatenus dum de malo mutat voluntatem in bonum, transferat, non auferat libertatem. Quanquam tamen non semper inviti trahimur : nec enim cæcus aut fessus contristatur cum trahitur. Et Paulus ad manus tractus est Damascum, utique non invitus (Act. ix, 8). Trahi denique specialiter volebat [al. spiritualiter], quæ et hoc ipsum magnopere flagitabat in Canticis : *Trahe me, inquit, post te ; in odorem curremus unguentorum tuorum* (Cantic. i, 3).

37. Deinde quod e regione scriptum est : *Unusquisque tentatur a propria concupiscentia abstractus et illectus* (Jac. i, 14) ; et illud : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (Sap. iv, 15) ; et item illud Apostoli : *Invenio aliam legem in membris gratia non adjuventur ; et nulli, si non excitentur* infra num. 42.

(163) Duo codices : dignitatis divinæ ; unus Dionysianus, divinitatis in carne prærogativa.

meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii, 23) ; hæc omnia putari possunt cogere voluntatem, et præripere libertatem. At vero quantilibet quis intus forisve tentationibus urgeatur, libera profecto semper, quantum ad arbitrium spectat, voluntas erit : libere quippe de suo nihilo minus consensu judicabit. Quantum autem pertinet ad consilium, sive complacitum, carnis interim concupiscentia, vitæque miseria reluctantem, minus quidem se liberam sentit : sed prorsus non malam, dum malo non consentit. Denique Paulus, qui captivum se in legem peccati trahi conqueritur, hand dubium quin ex minus plena libertate consilii : consensum tamen sanum, atque in bono quoque jam ex magna parte se habere liberum gloriatur, *Jam non ego, inquiens, operor illud*. Unde hoc confidis, o Paule ? *Quoniam consentio, inquit, legi Dei, quoniam bona est ; et rursus : Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem* (Rom. xx, 16, 22). Oculo existente simplici, totum corpus lucidum esse præsumit. Sano consensu tractum licet peccato, vel captivum miseria, liberum se in bono profiteri non dubitat. Unde et fidens generaliter infert : *Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Jesu* (Rom. viii, 1).

CAPUT XII.

An negans fidem metu mortis ac pœnarum, excusetur a culpa, vel destituatur libero arbitrio. Ubi negatio Petri discutitur.

38. Sed videamus de his qui pœnarum mortisve timore fidem verbo tenus negare compulsi sunt : **618** ne forte juxta hanc assertionem, aut culpa non fuerit, quod vel voce negaverunt ; aut cogi in culpam et voluntas potuerit, ut vellet videlicet homo quod eum et nolle constiterit ; et sic perierit liberum arbitrium. Quod quia impossibile erat (velle quippe et nolle idem eodem tempore non poterat), quaeritur unde malum nequaquam volentibus malum debuit imputari. Neque enim tale est hoc, quale originale peccatum : quo non solum non consentiens, verum plerumque et nesciens, alia ratione constringitur necdum renatus baptismate. Exempli causa, veniat in medium Petrus apostolus : ipse quippe visus est negare Veritatem contra propriam voluntatem ; siquidem aut negare, aut mori necesse erat. Mori timens negavit. Negare volebat, sed magis volebat mori. Itaque invitus quidem : sed negavit tamen, ne moreretur. Quod si lingua, et non voluntate loqui homo compulsus est quod volebat : non tamen velle aliud quam volebat. Lingua mota est contra voluntatem : sed nunquid et mutata voluntas ? Quid enim volebat ? Prorsus quod erat, Christi esse discipulus. Quid loquebatur ? *Non novi hominem* (Matth. xxvi, 72). Cur ita ? Mortem evadere volebat. Sed quid istud criminis fuit ? Duas apostoli tenemus voluntates : unam, qua voluit non mori, penitus inculpabilem ; alteram, et multum laudabi-

(164) Nempe actu amoris contrario. Quippe qui peccavit, non spernendo aut audiendo Christum sed se nimis amando, supra.

lem, qua sibi complacebat quod esset christianus. In quo ergo culpabitur ? An in eo quod mentiri, quam mori maluit ? Hæc plane voluntas reprehensione digna fuit, quia [al. qua] corporis magis, quam animæ voluit servare vitam. Os nempe quod mentitur, occidit animam (Sap. i, 11). Et peccavit ergo, et non absque consensu propriæ voluntatis infirmæ quidem et miseræ, sed plane liberæ. Peccavit autem, non spernendo aut odiendo Christum, sed se nimis amando. Nec in hunc perversum amorem sui, voluntatem metus ille subitus compulsi ; sed esse convicit. Jam tunc procul dubio talis erat, sed nesciebat, cum ab illo quem latere non poterat, audivit : *Priusquam gallus cantet, ter me negabis* (Matth. xxvi, 34). Illa itaque voluntatis infirmitas per incussum timorem nota, non orta, notum fecit quatenus se quatenus Christum amaverit. Notum autem non Christo, sed Petro. Nam Christus et ante sciebat quid esset in homine. Quatenus ergo Christum diligebat, vim prorsus (quod negandum non est) passa est illa voluntas, ut contra se loqueretur : quatenus vero se, voluntarie procul dubio consensit, ut pro se loqueretur. Si Christum non amasset, non negasset invitus : verum si se amplius non amasset, non aliquatenus negasset. Fatendum igitur hominem fuisse compulsam, voluntatem propriam etsi non mutare, occultare tamen : compulsam, inquam, non quidem recedere ab amore Dei (164) ; cedere tamen aliquantulum amore sui.

39. Quid ergo ? forte dissoluta est tota superior assertio de libertate voluntatis, quia nimirum inventa est cogi potuisse voluntas ? Est plane : sed si cogi ab alio potuit quam a se ipsa. Quod si sese ipsa coegit, compulsam, et compellens ; ubi amittere ibi recipere visa est libertatem. Vim quippe, quam ipsa sibi intulit, a se pertulit. Porro quod a se voluntas pertulit, ex voluntate fuit. Quod ex voluntate fuit, jam non ex necessitate, sed voluntarium fuit. Si autem voluntarium, et liberum. Quem sua denique ad negandum voluntas compulsi, compulsus est quia voluit : imo non compulsus est, sed consentit, et non alienæ potentiæ, sed propriæ voluntati, illi utique, qua mortem omnimodis evadere voluit. Alioquin quando vox mulierculæ linguam sacram in verba formare nefanda valuisset, si non linguæ domina voluntas annuisset ? Denique cum se a sui postmodum nimio illo temperavit amore, et Christum cepit, ut debuit, toto corde, tota anima, tota virtute diligere ; jam nullis valuit minis **619** vel pœnis extorqueri aliquatenus voluntati [al. voluntas] dare linguam arma iniquitati, sed potius audacter accommodans veritati, *Obedire inquit, oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29).

40. Est sane gemina compulsio, secundum quod aut pati aliquid, aut agere contra propriam cogimur voluntatem. Quarum passiva quidem (sic enim prior

illa recte nominatur) potest nonnunquam fieri absque consensu voluntario patientis, sed activa nunquam. Proinde malum quod fit in nos, sive de nobis, non est imputandum nobis, si tamen invitis. Cæterum quod fit a nobis, jam non sine culpa est voluntatis. Velle plane convincimur, quod non fieret, si nollemus. Est ergo compulsio quædam etiam activa: sed non habet excusationem, cum sit et voluntaria. Cogebatur christianus negare Christum, et quidem dolens, non tamen nisi volens. Volebat nimis [al. nimirum] gladium vitare ferientis; atque illa talis voluntas intus præsidens os aperiebat, non gladius qui foris apparebat. Porro talem esse illam voluntatem convincebat gladius, non cogebat. Ipsa igitur se in culpam, non gladius impellebat. Denique in quibus sana erat voluntas, occidi poterant, flecti nequibant. Hoc est quod eis prædictum fuerat, *Facient in vos quæcumque voluerint Marc. ix, 12*; sed in membra, non corda. Non vos facietis quæ voluerint: sed ipsi facient, vos patiemini. Membra cruciabunt, sed voluntatem non mutabunt: sævient in carnem, animæ autem non habebunt quid faciant (165). Sit licet patientis corpus in potestate torquentis, sed voluntas est libera. Infirma si fuerit, sæviendo cognoscent, non esse cogent, si non fuerit. Sane infirmitas ejus a se ipsa est, sanitas vero non a se, sed a Domini Spiritu. Sanatur autem, cum renovatur.

41. Porro renovatur, cum, quemadmodum docet Apostolus: *Speculando gloriam Dei in eandem imaginem transformatur a claritate in claritatem*, hoc est de virtute in virtutem *tanquam a Domini Spiritu (II Cor. iii, 18)*. Inter quem utique divinum spiritum, et carnis appetitum, tenet medium quemdam locum id quod dicitur in homine liberum arbitrium, id est, humana voluntas: et tanquam in devexo latere montis admodum ardui inter utrumque pendens, ita in [al. ita] appetitu infirmatur per carnem, ut nisi sedulo spiritus adjuvet infirmitatem ejus per gratiam, non solum non valeat justitiæ, quæ est juxta prophetam *sicut montes Dei (Psal. xxxv, 7)*, ascendendo de virtute in virtutem, apprehendere culmen: sed etiam de vitio semper in vitium suo ipsius pondere devoluta ruat in præceptis; prægravata nimirum non solum lege peccati originaliter membris insita, verum et consuetudine terrenæ in habitationis usualiter affectionibus inolita. Quod humanæ voluntatis videlicet utrumque gravamen uno breviter versiculo Scriptura commemorat, dicens: *Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrenam inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15)*. Et hæc duo hujus mortalitatis mala, sicut non nocent, sed excerpent non consentientes:

(165). Sic habent codices Dionysianus, Cisterciensis, et alii duo. Horstius aliter: *Hoc est quod dictum est de Joanne: Fecerunt ei quæcumque voluerunt. Nunquid quod voluit ille? Ita et in reliquis martyres fecerunt; non quod martyres voluerunt, sed quod ipsi. Fecerunt, inquam, in eos quæ voluerunt, sed in*

sic non excusant, sed damnant consentientes, ut nec salus, nec damnatio ulla ratione sine præcedenti consensu voluntario possit haberi; ne qua forte ex parte præscribi videatur libertati arbitrii.

CAPUT XIII.

Merita hominis mera esse Dei munera.

42. Quamobrem id quod in creatura dicitur liberum arbitrium, aut juste profecto damnatur, dum ei ad peccatum nulla vi præjudicetur extrinseca: aut misericorditer salvatur, cui ad justitiam nulla virtus sufficit sua (166). Sane in his omnibus cogitet lector **620** originalis peccati prorsus excipi rationem. De cætero, libero arbitrio nec extra ipsum quæretur damnationis causa, quod jam non damnat nisi propria culpa; nec ab ipso salutis merita, quod sola salvat misericordia. Cujus quippe conatus ad bonum, et cassi sunt, si a gratia non adjuventur; et nulli, si non excitentur. Cæterum in malum, dicente Scriptura, *Præni sunt sensus et cogitationes hominis (Gen. viii, 21)*. Proinde non ei a se, ut dictum est, sed desursum potius a Patre luminum descendere merita putentur: si tamen inter data optima et dona perfecta, ipsa merito per quæ salus æterna conquiritur, merita deputentur.

43. Deus namque rex noster ante sæcula, cum operatus est salutem in medio terræ, dona sua quæ dedit hominibus, in merita divisit et præmia: ut et præsentia per liberam possessionem nostra interim fierent merita, et futura per gratuitam sponsonem expectaremur: imo expeteremus ut debita. Utraque Paulus commemorans: *Habetis, inquit, fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam (Rom. vi, 22)*: item: *Et nos ipsi, ait, primitias spiritus habentes, ingemiscimus adoptionem expectantes filiorum Dei (Rom. viii, 23)*; primitias spiritus vocans sanctificationem, id est virtutes, quibus in præsentiam sanctificamur a spiritu, ut merito consequamur adoptionem. Rursum in Evangelio, eadem sæculo abrenuntianti promittuntur, ubi dicitur: *Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit (Matth. xix, 29)*. Itaque non liberi arbitrii, sed Domini est salus; imo ipse salus, ipse et via est ad salutem, qui ait: *Salus populi ego sum (Psal. xxxiv, 3)*: qui item perhibet: *Ego sum via (Joan. xiv, 6)*. Se fecit viam, qui et salus erat et vita, ut non gloriatur omnis caro. Si ergo bona viæ sunt merita, sicut et patriæ salus et vita, et verum est quod ait David: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Psal. xlii, 3)*, illum videlicet unum de quo item dicitur: *Nemo bonus, nisi solus Deus (Marc. x, 18)*: Dei sunt procul dubio munera tam nostra opera; quam ejus præmia; et qui se fecit debitorem in illis, fecit et nos promeritores ex his. Ad quæ tamen condenda merita

membra, non corda. Membra cruciaverunt, sed voluntatem non mutaverunt. Sævierunt in carnem, animæ autem non habuerunt quid facerent. Et ita in codice Colbertino.

(166) Quidam codices, nulla vs; Dionysianus, ad justitiam nullo modo sufficit sua.

dignatur sibi adhibere creaturarum ministeria (167), A 9). Ibi itaque Deus homini benigne erita constituit, ubi per ipsum, et cum ipso, boni quidpiam operari dignanter instituit. Hinc coadjutores Dei, cooperatores Spiritus sancti, promeritores regni nos esse præsumimus, quod per consensum utique voluntarium divinæ voluntati conjungimur.

44. Operatur ergo illorum salutem, quorum nomina sunt in libro vitæ, aliquando per creaturam sine ipsa, aliquando per creaturam contra ipsam, aliquando per creaturam cum ipsa. Multa profecto fiunt hominibus salubria per insensibilem, et item per irrationalem creaturam: quæ idcirco dixi fieri sine ipsa, quod non queat, intellectu carens, esse vel conscia. Multa quoque multorum salutis utilia facit Deus per malos, sive homines, sive angelos: sed quoniam invitos, ideo contra ipsos. Nam, dum nocere cupientes juvant, quantum aliis valet utilis actio, tantum ipsis perversa nocet intentio. Porro per quos et cum quibus operatur Deus, boni sunt vel angeli, vel homines, qui quod vult Deus, et agunt pariter, et volunt. Qui enim bono, quod opere complent, voluntate consentiunt, opus omnino quod per eos Deus explicat, ipsis communicat. Unde Paulus, cum bona plurima, quæ Deus per ipsum fecerat, enarrasset: *Non autem ego, ait, sed gratia Dei mecum (I Cor. xv, 10)*. Potuit dicere: Per me, sed quia minus erat, maluit dicere, *mecum*: præsumens se non solum operis esse ministrum per effectum; sed et operantis quodammodo socium per coassensum.

45. Videamus nunc secundum triplicem Dei operationem, quam posuimus, quid creatura quæque pro suo ministerio mereatur. Et illa quidem, per quam, et sine qua fit quod fit, quid mereri potest? C quid illa contra quam fit, nisi iram? quid et cum qua fit, nisi gratiam? In prima itaque nulla, in sequenti mala, in ultima bona merita conquiritur. Nec enim pecudes **621** cum per eas bonum aut malum quodcumque fit, boni quidpiam merentur, aut mali. Non habent quippe unde bono malove consentiant. Multo autem minus lapides; cum nec sentiant. Cæterum diabolus, vel homo malus, cum vigeant et vigilent ratione, jam quidem merentur, sed non nisi penam, pro eo quod a bono dissentiant. Paulus autem, qui volens evangelizat, ne, si invitus, dispensatio ei tantum credita sit (I Cor. ii, 17); et quicumque similiter sapiunt: quoniam quidem ex consensu voluntatis obediunt, repositam sibi esse confidunt coronam justitiæ. Utitur ergo Deus in salutem suorum irrationabili, et item insensibili creatura, tanquam jumento vel instrumento, quæ jam expleto opere nusquam erunt. Utitur creatura rationali, sed malevola, quasi disciplinæ virga, quam, correcto filio, in ignem projiciet tanquam samentum inutile. Utitur et angelis et hominibus bonæ voluntatis, tanquam commilitonibus et coadjutoribus suis, quos peracta victoria amplissime munerabit. Denique et Paulus de se, suisque similibus, audacter pronuntiat: *Coadjutores enim Dei sumus (I Id. iii,*

(167) Id argumenti egregie tractatur in sermone super Cantica.

CAPUT XIV.
Quid gratiæ, quid libero arbitrio id negotio salutis attribuendum.

46. Quid igitur? hoc ergo totum liberi arbitrii opus, hoc solum ejus est meritum quod consentit? Est prorsus. Non quidem quod vel ipse consensus, in quo omne meritum consistit, ab ipso sit: cum *nec cogitare* (quod minus est, quam consentire) *aliquid a nobis quasi ex nobis sufficientes simus (II Cor. iii, 5)*. Verba sunt non mea, sed Apostoli, qui omne quod boni esse potest, id est cogitare, et velle, et perficere pro bona voluntate, attribuit Deo (Philipp. ii, 13), non suo arbitrio. Si ergo Deus tria hæc, hoc est bonum cogitare, velle, perficere, operatur in nobis: primum profecto sine nobis; secundum, nobiscum; tertium, per nos facit. Si quidem immitendo bonam cogitationem, nos prævenit; immutando etiam malo voluntatem, sibi per consensum jungit: ministrando et consensui facultatem (168), foris per apertum opus nostrum internus opitex innotescit. Sane ipsi nos prævenire nequaquam possumus. Qui autem bonum neminem invenit, neminem salvat quem non prævenit. A Deo ergo sine dubio nostræ fit salutis exordium, nec per nos utique, nec nobiscum. Verum consensus, et opus, etsi non ex nobis, non jam tamen sine nobis. Neque primum itaque, in quo quippe nos nil facimus; nec utimum, quod et plerumque extorquet aut timor inutilis, aut simulatio damnabilis; sed tantum medium nobis reputatur in meritum. Sola nempe interdum bona voluntas sufficit: cætera non prosunt, si sola defuerit. Non prosunt dixerim, sed agenti, non cernenti. Valet itaque intentio ad meritum; actio, ad exemplum; utramque præveniens cogitatio, tantummodo ad excitandum [alias, exercitandum.]

47. Cavendum ergo, ne cum hæc invisibiliter intra nos ac nobiscum acitari sentimus, aut nostræ voluntati attribuamus, quæ infirma est; aut Dei necessitati, quæ nulla est; sed soli gratiæ, qua plenus est. Ipsa liberum excitat arbitrium, cum seminat cogitatum; sauat, cum immutat affectum; roborat, ut perducat ad actum; servat, ne sentiat defectum. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantum illud in primo præveniat, in cæteris comitetur; ad hoc utique præveniens, ut jam sibi deinceps cooperetur. Ita tamen quod a sola gratia coeptum est, pariter ab utroque **622** perficitur: ut mistim,

(168) Codices quidam addunt, *vel facilitatem*, quod scribis anceps esset lectio hujus loci.

non singillatim; simul, non vicissim; per singulos profectus operentur. Non partim gratia, partim liberum arbitrium, sed totum singula opere individuo peragunt. Totum quidem hoc, et totum illa; sed ut totum in illo, sic totum ex illa.

58. Credimus placere lectori, quod a sensu Apostoli nusquam recedimus; et quaquaversum evagetur oratio, in eadem pene ipsius verba frequenter recidimus. Quid enim nostra aliud sonant quam illud: *Ergo neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei?* (Rom. ix, 16.) Quod sane non ideo dicit, quasi quis velle aut currere possit in vanum: sed quod is qui vult et currit, non in se, sed in eo a quo accepit et velle, et currere, debeat gloriarī. Denique ait: *Quid habes quod non accepisti?* (I Cor. iv, 7.) Crearis, sanaris, salvaris. Quid horum tibi ex te, o homo? quid horum non impossibile libero arbitrio? Nec creare qui non eras, nec justificare peccator, nec mortuus poteras te ipsum resuscitare: ut cætera prætermittam bona, quæ aut sanandis necessaria sunt, aut salvandis reposita. Quod dicimus, de primo patet et ultimo. Sed et de medio nemo dubitat, nisi qui ignorans Dei justitiam, et suam volens constituere, justitiæ Dei non est subjectus (Rom. x, 3). Quid enim? Agnoscis creantis potentiam, salvantis gloriam [al., gratiam]; et sanantis ignoras justitiam? *Sana me, ait, et sanabor; salvum me fac, et salvus ero, quoniam laus mea tu es* (Jerem. xvii, 14). Iste justitiam Dei agnoscebat, a quo æque sperabat, tam sanari a peccato, quam a miseria liberari: et ideo laudem suam illum, non se, merito statuebat: Propter hoc, et David ingeminans: *Non nobis, inquit, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. cxiii, 9): quod utramque a Deo stolam, et justitiæ scilicet exspectaret, et gloriæ. Quis est qui ignorat Dei justitiam? Qui se ipsum justificat? Quis est qui se ipsum justificat? Qui merita sibi aliunde, quam a gratia præsumit. Cæterum, qui fecit quod salvaret, etiam dat unde salvet. Ipse, inquam, merita donat, qui fecit quibus donaret. *Quid retribuam, inquit, Domino pro omnibus, non quæ tribuit, sed quæ retribuit mihi?* Et quod est, et quod justus est a Deo esse confitetur: ne, si utrumlibet negaret, utrumque perderet, amittendo utique unde justus est, et sic damnando quod est. Sed sic vel tertio loco invenit quod vicissim rependeret: *Calicem, ait, salutaris accipiam*. Calix salutaris, sanguis est Salvatoris. Ergo, si deest tibi omnino de tuo, quod vel secundis Dei donis retribuas, unde tibi salutem præsumis: *Nomen Domini, inquit, invocabo* (Psal. cxv, 12, 13), quod nimirum quicumque invocaverit salvus erit (Rom. x, 13).

49. Igitur qui recte sapiunt, triplicem confitentur operationem, non quidem liberi arbitrii, sed divinæ gratiæ in ipso, sive de ipso. Prima, creatio; secunda, reformatio; tertia est consummatio. Primo namque

A in Christo creati sumus in libertatem voluntatis: secundo reformamur per Christum in spiritum libertatis; cum Christo deinde consummandi in statum æternitatis. Siquidem quod non erat, in illo creari oportuit qui erat; per formam reformari deformem (169); membra non perfici nisi cum capite. Quod utique tunc complebitur, cum omnes occurremus in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. iv, 13): quando apparente Christo vita nostra, apparebimus et nos cum ipso in gloria (Coloss. iii, 4). Cum igitur consummatio fieri habeat de nobis, sive etiam in nobis, non autem a nobis; creatio vero facta sit et sine nobis: sola, quæ nobiscum quodammodo fit propter consensum voluntarium nostrum, in merita nobis reputabitur reformatio. Ipsa sunt jejunia nostra, vigiliæ, continentia, opera misericordiæ, cæteraque virtutum exercitia, per quæ utique constat interiorem hominem nostrum renovari de die in diem: dum et intentio terrenis incurvata curis, de imis paulatim ad superna resurgit; et affectio circa carnis desideria languens, sensim in amorem spiritus convalescit; et memoria veterum operum turpitudine sordens, novis bonisque actibus candidata in dies hilarescit. In his namque tribus interior renovatio **623** consistit: rectitudine scilicet intentionis, puritate affectionis, recordatione bonæ operationis, per quam sibi bene conscia memoria enitescit.

50. Verum hæc cum certum sit divino in nobis actitari Spiritu, Dei sunt munera: quia vero, cum nostræ voluntatis assensu, nostra sunt merita. *Non enim vos estis, inquit, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (Matth. x, 20): et Apostolus: *An experimentum ejus queritis, inquit, qui in me loquitur Christus?* (II Cor. xii, 3). Si ergo Christus, aut Spiritus sanctus loquitur in Paulo, non etiam itidem operatur in ipso? *Non enim loquor, ait, quæ per me non efficit Deus* (Rom. xv, 18). Quid ergo? si non Pauli, sed Dei loquentis in Paulo, vel operantis per Paulum, et verba sunt, et opera; ubi jam Pauli merita? ubi est quod tam fidenter aiebat: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de reliquo reposita est mihi corona justitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex?* (II Tim. iv, 7, 8.) An in eo forte confidit sibi coronam esse repositam, quod per ipsum illa fiebant? Sed multa per malos, sive angelos, sive homines, fiunt bona; nec tamen reputantur illis in merita. An quia potius et cum ipso, hoc est cum ejus bona voluntate, fiebant? Nam si invitus, inquit, evangelizaverit dispensatio mihi credita est: si autem volens, gloria est mihi (I Cor. ix, 17).

51. Cæterum si vel ipsa voluntas, de qua omne meritum pendet, ab ipso Paulo non est; quo pacto eam, quam sibi repositam præsumit, coronam vocat justitiæ? An quoniam juste, jam et ex debito requi-

(168) Ita scripti nostri tres: Horstio sic: *in illo creari oportuit: quod erat per formam reformari deformem: sed mendosa lectio et interpunctio.*

ritur, quodeunque vel gratis promittitur? Denique ait: *Scio cui credidi, et certus sum quia polens est depositum meum servare* (II Tim. i, 12). Dei promissum, suum appellat depositum: et quia credidit promittenti, fidenter promissum repetit. Promissum quidem ex misericordia, sed jam ex justitia persolvendum. Est ergo quam Paulus exspectat, corona justitiæ: sed justitiæ Dei, non suæ, justum quippe est ut reddat quod debet: debet autem quod pollicitus est. Et hæc est justitia, de qua præsumit Apostolus, promissio Dei: ne si hanc contemnens, suam velit statuere, justitiæ Dei: non sit subjectus, cujus tamen suæ justitiæ ipsum Deus voluit habere consortem, ut et coronæ faceret promeritorem. In eo enim sibi justitiæ consortem, et coronæ statuit pro-

A meritorem; cum operum, quibus erat illa reposita corona, habere dignatus est coadjutorem. Porro coadjutorem fecit, cum fecit volentem, hoc est suæ voluntati consentientem. Itaque voluntas in auxilium, auxilium reputatur in meritum. Si ergo a Deo voluntas est; et meritum. Nec dubium quin a Deo sit et velle, et perficere pro bona, voluntate. Deus igitur auctor est meriti, qui et voluntatem applicat operi, et opus explicat voluntati [al., voluntatis]. Alioquin, si proprie appellentur ea, quæ dicimus nostra merita; spei quædam sunt seminaria, charitatis incensiva, occultæ prædestinationis indicia, futuræ felicitatis præsentia, via regni, non causa regnandi. Denique, quos justificavit, non quos justos invenit, hos et magnificavit (Rom. viii, 30).

ADMONITIO IN OPUSCULUM X.

624 1. Et hæc epistola, quæ alias septuagesima septima esse solebat, in tractatum classem relata est ab Horstio. Inscribitur in vetustis libris, « ad magistrum Hugonem de Sancto-Victore. » Duo fuerunt eodem tempore Hugones in abbacia Sancti-Victoris apud Parisios: unus scriptis clarus, de Sancto-Victore appellatus, ad quem hæc epistola, Lothariensis seu Iprensis, non Saxonica, dictus in fragmento quod retuli in tomo primo Analectorum, mortuus anno 1142, ac proinde ante Eugenii tertii pontificatum: alter ab ipso Eugenio laudatus in epistola ad Sugerium, quæ epistola inter Sugerianas est sexagesima octava. Eugenii hæc verba sunt: « Quia ergo dilectus filius noster Hugo, canonicus Sancti-Victoris, ad nos rediturus est; benevolentiam tuam rogamus, quatenus ei equitaturam unam et expensas, quæ pro ipsa et ejus sessore in reditu sibi sufficiant, largiaris. » Ad primum revertor, cujus epistola, quæ huic occasionem dedit, in editis ejus operibus desideratur.

2. Argumentum hujus epistolæ est contra quemdam anonymum, cujus sententia erat: primo, Baptismi præceptum obligasse, ex quo primum Nicodemo dictum est a Christo Domino, Nisi quis renatus fuerit, etc. secundo, Neminem absque Baptismo, vel saltem ejus vice martyrio, ullatenus potuisse salvari; tertio; Patres Veteris Testamenti tam clarum habuisse notitiam de Incarnatione, quam Christianos; quarto: Nullum esse peccatum ex ignorantia; quinto: Bernardum errasse, cum scripsit in homiliis super Missus est, Angelos latuisse Dei consilium de Incarnatione.

3. Quis fuerit iste anonymus, non facile divinare licet. Quidam esse putant Joannem archiepiscopum Hispanensem, ad quem Hugo Victorinus epistolam scripsit, cujus argumentum est, non solum corde, sed etiam ore confitentem fidem, quam Joannes ipse ore negaverat. Sed nihil ex illa epistola colligitur ad stabiliendam hanc conjecturam. Exstat in tomo tertio Operum Hugonis Victorini, libro primo Miscellaneorum, capite octavo. Verisimilius esset, anonymum istum non alium esse ab Hugone Farsito, quem de Sacramentis nonnulla haud recte sensisse patet ex Bernardi epistola trigesima quinta, ad ipsum. « Quia inter amicos contra veritatem nulla debet esse meticulosa, cum sit periculosa, palpato; hoc me, fateor, movit et movet, quod illam inter nos jam ante habitam de Sacramentis collationem, in principio prædicti opusculi defendere et astruere conati estis. In qua utique collatione, si vestræ summan sententiæ bene meministis, an sensui conveniat ecclesiastico, vos videritis. Vestræ autem ingenue humilitatis est non erubescere corrigi, si quid aliquando aliter sapuistis. » Verum cum Bernardus Hugone Victorino rogante, adversarii auctoris, cujus nomen tacuerat Hugo, nec Bernardus ipse sciebat, assertionibus responderit; de alio quam de Hugone Farsito, cujus sententiam et nomen haud ignorabat Bernardus, sequens epistola intelligenda forsitan nonnullis videbitur. Quanquam reponi potest collationem illam, de qua Bernardus agit in epistola trigesima quinta esse fortasse posteriorem hac epistola septuagesima septima, quam cum scriberet Bernardus, nondum rescierat quis esset auctor illius sententiæ, quam hac in epistola impugnat. Ut sit, hæc epistola non est contra Abælardum, cujus nomini haud pepercisset Hugo: tametsi Abælardus quædam habet affinitas iis, quæ carpit hoc in loco Bernardus. De tempore scriptæ epistolæ id tantum asserere possumus, eam ante annum 1142 quo mortuus est magister Hugo Victorinus, scriptam fuisse